
Hekma & Roodenburg (red.)

SOETE MINNE
EN
HELSCHE BOOSHEIT

*Seksuele voorstellingen
in Nederland 1300-1850*

SUN

PROLOOG

Dit boek bevat een tiental artikelen over de geschiedenis van de seksualiteit in Nederland, ruwweg over de periode van 1300 tot 1850. Een comparatief essay van de antropoloog Anton Blok en een uitgebreide bibliografie besluiten het boek.

Met het bijeenbrengen van deze artikelen hadden wij een bescheiden doel voor ogen. Wij wilden een zo representatief mogelijk overzicht geven van de huidige stand van onderzoek op dit gebied. Helaas konden sommige onderzoekers die wij op het oog hadden, vanwege bezuinigings-, promotie- en andere perikelen geen tijd vrijmaken voor een bijdrage. Toch geloven wij dat met de hier samengebrachte essays ons oorspronkelijke doel zeer dicht is benaderd. Gezamenlijk bieden de bijdragen een staalkaart van het huidige onderzoek die, naar wij hopen, ook niet-deskundigen in de geschiedenis van de seksualiteit geïnteresseerd zal doen raken.

De medische wetenschap heeft zich lange tijd het alleenrecht toegeëigend op de wetenschap der seksualiteiten, met alle gevolgen van dien. Zelfs over de geschiedenis van de seksualiteiten, de hetero- en homoseksualiteit, meenden medici, ongehinderd door enige historische kennis, hun meningen te mogen verkondigen. Wat dat betreft staan recente auteurs in een lange traditie.¹ Tot veel meer dan een impressionistische ideeëngeschiedenis, ingedeeld in periodes van tolerantie en repressie, zijn de meeste medici niet gekomen.

Nu was er ook weinig historisch onderzoek waarvan zij gebruik konden maken. Tot voor kort besteedden historici weinig aandacht aan het terrein van de seksualiteit. Pas de laatste tien jaar is in het buitenland een groot aantal publikaties verschenen, voor een gedeelte geïnspireerd door de in de jaren zestig en zeventig tot bloei gekomen gezinsgeschiedenis. Voor het overige gedeelte kwam de inspiratie uit andere discipli-

1. C. van Ernie Boas, *Geschiedenis van de seksuele normen: oudheid, middeleeuwen, 17e eeuw* (Antwerpen en Nijmegen) 1985; J.P. Nater, *Vigilerende vrouwen, gedienstige meiden. Seksualiteit in Nederland in de negentiende eeuw* (Rotterdam 1986).

nes, bijvoorbeeld de demografie (Louis Henry), de psychoanalyse (Erik H. Erikson), de sociologie (Norbert Elias) of de filosofie (Michel Foucault).

Uiteraard hadden de medici wel degelijk aandacht voor de bredere maatschappelijke verbanden waarin het seksuele leven is ingebed. Die verbanden fungeerden echter hoogstens als achtergrond. De nieuwere geschiedschrijving is vooral een sociale geschiedenis van de seksualiteit. De westerse maatschappij wordt niet langer bekeken als een monolithisch geheel door alle eeuwen heen. De nadruk ligt nu veeleer op een verrijnde periodisering en op het onderkennen van sociale en geografische scheidslijnen. Men spreekt van sekse en *gender*, van klasse, van elite- en volkscultuur of van dominante cultuur en subcultuur. Tegelijk let men op de verschillen tussen afzonderlijke landen en streken of tussen stad en platteland. De bredere maatschappelijke verbanden worden niet langer als achtergrond aangestipt, maar zoveel mogelijk als concrete structuren in beeld gebracht.

Het meest recente onderzoek vertoont nog een tweede verschil. Zou gingen de medici en andere, verwante onderzoekers² maar al te vaak uit van een fysiologisch driftmodel, waarin de seksualiteit fungeerde als een nagenoeg metahistorisch natuurverschijnsel. In sommige periodes zou dat driftleven dan enige ruimte hebben gekregen, in andere periodes (met name het tijdperk van de Reformatie en Contrareformatie, het Victoriaanse tijdperk) zou alles wat met het seksuele te maken had stelsmatig zijn onderdrukt. Al met al zouden kerk en staat in de loop der eeuwen een steeds grotere greep hebben gekregen op het zo intiem geachte gebied van de seksualiteit.

Sinds een aantal jaren worden deze vooronderstellingen — het biologisch en hiervan afgeleide psychologisch determinisme, de gelijkstelling van seksualiteit en privé-leven — heftig bekritiseerd. Men heeft benadrukt dat de seksualiteit niet als een overal gelijk, nagenoeg universeel gegeven mag worden afgeschilderd maar, integendeel, ook los van de regulering van kerk en staat, tal van culturele vormen heeft gekend en uiteraard nog steeds kent. Evenals in de oudere geschiedschrijving

2. Het zou onjuist zijn alleen medisch-historici biologisme te verwijten. Hetzelfde uitgangspunt vinden wij, om slechts een paar voorbeelden te noemen, bij aanhangers van de psychohistorie als Peter Gay of bij feministes als Susan Brownmiller. Zie P. Gay, *The bourgeois experience. Victoria to Freud. Vol. 1: Education of the senses* (New York en Oxford 1984) en vol. 2: *The tender passion* (New York en Oxford 1986); S. Brownmiller, *Against our will. Men, women and rape* (New York 1975).

besteedt men niet al te veel aandacht aan het feitelijke seksuele gedrag — 'a somewhat boring topic', in de woorden van Lawrence Stone, al kan men over dit laatste van mening verschillen.³ Men richt zich vooral op een mentaliteitsgeschiedenis van de seksualiteit, met name vanuit het gezichtspunt — het sterkst verwoord door Foucault — dat de seksualiteit niet geïsoleerd mag worden als een afzonderlijke, ahistorische categorie van de menselijke ervaring. Welke gedragingen tot het seksuele gerekend moeten worden en vooral welke onderscheidingen men in deze gedragingen aanbrengt, verschilt per tijdperk.

Uiteraard wordt ook in het recente onderzoek erkend dat de biologische aspecten van de seksualiteit voorwaarden vormen voor het seksuele gedrag. Maar tegelijk gaat men ervan uit dat in het seksuele verkeer die voorwaarden steeds weer in nieuwe rollen, symbolen en betekenissen worden geïnterpreteerd. Zoals Mary Douglas schreef: 'nothing is more essentially transmitted by a social process of learning than sexual behavior'.⁴ Vanuit deze achtergrond hebben wij de auteurs van deze bundel gevraagd in de eerste plaats een mentaliteitshistorische benadering te hanteren, in de tweede plaats aandacht te besteden aan 'seksuele voorstellingen'.⁵

SEKSUALITEIT: BEGRIPSVORMING

Het begrip seksualiteit heeft een korte en enigszins mysterieuze geschiedenis. Het drong pas rond 1900 in het spraakgebruik door. Daarvoor waren klassieke begrippen als 'eros', 'amor' en 'libido' of morea-theologische termen als 'sodomie' (in de zin van: alle seksualiteit die niet op de voortplanting is gericht) gangbaar, al hadden zij duidelijk een andere betekenis. Naar de geschiedenis van deze begrippen is vrijwel geen onderzoek verricht.⁶ Nog problematischer is misschien de enor-

3. L. Stone, 'Sex in the West', in: *The New Republic* (8 juli 1985), p. 27.

4. M. Douglas, 'The Two Bodies', in: idem, *Natural symbols: explorations in cosmology* (Harmondsworth 1978, oorspr. uitg. 1970), p. 93. Douglas baseerde zich hier op Marcel Mauss, zie diens 'Les techniques du corps', in: *Journal de psychologie normale et pathologique* 32 (1935), pp. 271-293, m.n. p. 290.

5. Voor de in deze paragraaf samengevate ontwikkelingen, zie bijv. R.A. Paëlgug, 'Sexual Matters. On Conceptualizing Sexuality in History', in: *Medical history review* 20 (1979), pp. 3-23; E. Ross, R. Rapp, 'Sex and Society: A Research Note from Social History and Anthropology', in: *Comparative studies in society and history* 23 (1981), pp. 51-72; Stone, a.w., passim.

6. Zie echter J.-A. Flandrin, *Le sexe et l'occident. Evolution des attitudes et des comportements* (Paris 1981), pp. 21-59.

